

Ohjeistus lippukunnille koskien punkkiriskiä

Tämä ohjeistus antaa piiri- ja lippukuntatoimijoille perustiedot punkeista, niiden aiheuttamista taudeista sekä suositukset miten punkin aiheuttamat riskit retki- ja leiritoiminnassa tulee huomioida Lounais-Suomen Partiopiirin alueella.

Suosittelujen pohjautuvat on asiantuntijalausuntoihin, viranomaissuosituksiin sekä yleisistä tietolähteistä kerättyyn tietoon.

Mikä on punkki

Punkki on hämähäkkieläimiin kuuluva pieni niveljalkainen. Punkin elinikä on 2–4 vuotta, ja se kehittyy muutaman kymmenesosan millimetrin kokoisesta toukasta 3–4 millimetrin aikuiskokoon.

Punkki tarvitsee verta eri kehitysvaiheissaan. Veren punkki imee pääasiassa nisäkkäistä.

Missä elää

Maantieteellisesti punkkia tavataan Suomessa nykyään jo Rovaniemen korkeudella asti. Paikalliset erot kannan suuruudessa vaihtelevat elinolojen mukaan. Tiheimmillään kannat ovat saaristo- ja rannikkoalueilla, erityisesti Lounaisrannikolla. Ilmaston lämpeneminen edesauttaa punkin levittäytymistä nykyistä laajemmalle.

Punkin tyypillisimpänä esiintymispaikkana on pidetty lehtimetsää, joissa on runsas ja heinikkoinen aluskasvillisuus. Nykytiedon ja tutkimusten mukaan punkkia tavataan kuitenkin paljon myös kosteissa havupuuvältaisissä mustikkametsissä.

Punkki vaatii elääkseen riittävästi kosteutta, jota on eniten aluskasvillisuuden seassa. Ilman lämpötilan ei tarvitse olla kuin n. + 5 °C, jotta punkki on toimintakykyinen. Usein tiheä aluskasvillisuus sitoo itseensä lämpöä, jonka takia punkkeja saattaa etenkin syksyisin esiintyä vielä pienten pakkastenkin jälkeen.

Yleiset suojautumiskeinot

Riskimaastossa liikkuesssa helpoin tapa suojautua punkeilta on pukeutua pitkälahkeisiin housuihin, vetää sukat lahkeiden päälle ja käyttää varrellisia kenkiä/saappaita sekä pukeutua pitkähihaiseen paitaan.

Paljaille ihoalueille voi levittää punkkikarkotetta.

Punkin aiheuttamat taudit

Punkit levittävät Suomessa kahta ihmiseen tarttuvaa tautia; borrelioosia ja puutiaisivotulehdusta. Borrelioosi on näistä taudeista selkeästi yleisempi ja on myös alati yleistymässä. Puutiaisivotulehdusta esiintyy toistaiseksi melko vähän mutta on olemassa kohtalainen mahdollisuus sille, että tämäkin tauti tulee tulevaisuudessa yleistymään.

Borrelioosi (Lymen tauti)

On bakteeriperäinen (*Borrelia burgdorferi*) tauti.

Esiintyvyys:

Esiintyvyys on tiheintä Ahvenenmaalla ja rannikkoseudulla Kokkolan korkeudelle asti. Lounais-Suomi kuuluu kokonaisuudessaan borreliosin riskialueeseen. Hämeessä borreliosidiagnooseja on toistaiseksi varsin vähän ja Lappi on käytännössä punkkitauditonta aluetta.

Tartunta:

Tauti tarttuu punkin puremasta mutta usein vasta tuntien viiveellä, jopa vasta vuorokauden päästä puremasta. siksi punkin irroitus mahdollisimman nopeasti pureman jälkeen on tärkeää. Suurin osa sairastuneista on yli 45-vuotiaita.

Oireet:

Alkavat hyvin yksilöllisesti 3-30 päivän kuluttua puremasta. Tyypillisimmät oireet ovat punertava rengasmainen ihottuma ja mahdollinen pehmeä kasvannainen puremakohdassa.

Hoito:

Epäily borreliositartunnasta on syytä käydä näyttämässä aina lääkärissä. Hoitona toimii antibioottikuuri. Borreliosia vastaan ei ole rokotetta.

Suojautuminen:

Yllä mainittujen yleisten suojautumiskeinojen lisäksi borreliosia voi välttää tekemällä päivittäin punkkitarkastuksen, jos on liikkunut riskialueella (tyypillisessä punkkimaastossa) ja poistamalla mahdolliset kiinnittyneet punkit viipymättä ja puhdistamalla puremakohta desinfiointiaineella.

Puutiaisivotulehdus (Kumlingen tauti)

On virusperäinen (TBE virus) tauti

Esiintyvyys:

Lounais-Suomalaista partiotoimintaa ajatellen suurimmat riskialueet ovat Ahvenanmaa ja Turunmaan saaristo. Yksittäisiä tautitapauksia on todettu ja TBE-virusta kantavia punkkeja löydetty kuitenkin myös mantereelta ympäri Etelä-Suomea. Infektoriskialue vaikuttaisi nykyisellään laajenevan ja Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) kanta onkin, että tautiriski on syytä huomioida myös nykyisten riskialueiden ulkopuolella.

Tartunta:

TBE-virus tarttuu punkin tai sen nymfivaiheen puremasta. Toisin kuin Borrelioosi TBE-virus tarttuu välittömästi pureman jälkeen mikäli punkki on viruksen kantaja.

Oireet:

Suurin osa infektion saaneista ei saa puutiaisaivotulehduksen oireita ja 20-30 prosentille tauti kehittyy varsinaiseksi aivokuumeeksi.

Mahdolliset oireet ilmenevät 4-30 vrk kuluttua puremasta. Aivokuumeessa oireet ovat kuume, päänsärky, niskajäykkyys, valon arkuus, pahoinvointia ja joissain tapauksissa tajunnanhäiriöitä ja halvausoireita.

Hoito:

Aivokuumeeseen ei ole parantavaa hoitoa. Paras tapa välttää tauti on suojautuminen punkin puremalta.

TBE-virusta vastaan on rokote, joka on manner-Suomessa maksullinen. Tällä hetkellä rokote on maksuton Ahvenanmaalla ja Paraisilla asuville. THL suosittaa rokotteen ottamista niille, jotka oleilevat kyseisillä riskialueilla useampia viikkoja punkkisesongin aikana.

Suojautuminen: TBE-virukselta voi suojautua rokotteella ja ylempänä esitetyillä yleisillä suojautumiskeinoilla, jolloin punkin puremariski jää pieneksi.

TBE rokote:

TBE virusta vastaan on rokote (kauppanimillä Ticovac ja Encepur). Rokotteet ovat kolmivaiheisia, joista kaksi ensimmäistä pistosta olisi hyvä ottaa ennen punkkikauden alkua eli talvikaudella. 1. ja 2. rokotteen väli on 1-2 kk ja kolmas annos annetaan n. vuoden kuluttua ensimmäisestä.

Rokotesarjan kokonaishinta on tällä hetkellä noin 100 euron kieppeillä.

Partiotoiminta punkkialueilla

Punkit ovat luonnollinen osa maamme luontoa ja eliöstöä, jonka olemassa olo täytyy hyväksyä ja ottaa huomioon. Kuten muukaan luonto, ei punkkitkaan saa tarpeettomasti kuitenkaan rajoittaa tai estää partiotoimintaa piirimme alueella.

Tapahtumajärjestäjän (lippukunta/piiri) tulee normaalin riskiarvioinnin yhteydessä arvioida myös punkinkaltaiset luonnolliset riskit. Ensisijaisen tärkeää on tiedottaa osallistujia riskeistä aivan kuten tiedotetaan vaikkapa toiminnasta veden äärellä, jolloin on olemassa siihen liittyvät riskit.

Piirin alueella tapahtuvassa partiotoiminnassa (etenkin retket, leirit ja vaellukset punkkien esiintymisaikana) suositellaan järjestettäväksi päivittäiset punkkitarkastukset, joilla voidaan tehokkaasti ehkäistä borreliosisia. Lisäksi on tapahtumaan osallistujia tulisi ohjeistaa oikeanlaiseen pukeutumiseen, jotta punkin puremat voitaisiin estää mahdollisimman tehokkaasti kokonaan.

Lippukunnat, joissa on paljon saaristossa tapahtuvaa toimintaa, on syytä tapahtumien yhteydessä informoida osallistujia TBE-rokotemahdollisuudesta. Rokottautuminen on suositus ja jää aina kuitenkin jokaisen osallistujan henkilökohtainen päätös, joten sen puuttuminen ei saa olla este osallistumiselle.

Punkit ja niiden aiheuttamat taudit ovat yleisesti tiedossa oleva riski, jota tapahtuman järjestäjä ei tarkoituksellisesti aiheuta, eikä näin ollen ole myöskään vastuullinen mahdollisessa infektiotapauksessa. Tapahtumajärjestäjän vastuulla on kuitenkin laatia riskiarvio sekä tiedottaa osallistujia olemassa olevista riskeistä sekä ohjeistaa osallistujia ennaltaehkäisevään toimintaan (punkkitarkastukset, pukeutuminen).

Osallistumispäätös, henkilökohtainen suojautuminen rokotuspäätöksineen ja huolellisuus kuuluvat ensi sijassa osallistujalle. Lasten ja nuorten kanssa toimivien aikuisten on syytä kuitenkin varautua kiinnittyneiden punkkien etsintään, tunnistamiseen ja poistoon ja borrelia-infektion alkuvaiheen rengasihottuman tunnistamiseen. Puutiaisaiivokumerokotusta ei ole kohtuullista pitää osallistumisen ehtona. Toistuvasti Ahvenanmaalla ja Paraisten saaristossa lomaileville ja retkeileville rokotusta suositetaan.

LIITE

1. Valmis teksti käytettäväksi tapahtumakirjeissä